

SAT-2.205-1-HEF-01

Морските и речните пътища в живота на дунавските българи (VII–IX в.)

Ренета Златева

The sea roads and the river roads in the daily routine of Danube Bulgarians (VII–IX centuries)

Reneta Zlateva

Abstract: *The present report provides information about the meaning of river and sea in the daily routine of Danube Bulgarians. Most attention is paid to the historical written sources, which present the navigation and the traditions of the Danube Bulgarians.*

Keywords: *river, sea, Danube Bulgarians, navigation, traditions, daily routine*

ВЪВЕДЕНИЕ

Водните пътища имат своето жизненоважно значение още от дълбока древност. Те са ползвани при военни походи, търговски контакти, откриване на нови земи, пътешествия и пр. В настоящата публикация ще се опитам да синтезирам данните от писмените извори, даващи информация за значението на околните морски и речни пътища за Аспаруховите българи през периода VII–IX век.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Черно море или Евксинос Понтос през периода на средните векове има своята главна роля, въпреки географската си обусловеност на затворен тип басейн. Предвид това, че византийските и италианските стремежи към колонизиране са факт, неговите проливи съумяват да бъдат контролирани. Има данни и за опити на лазите (грузинците) да ползват Черно море за търговия, арабите – да проникнат през него до Балканите, както и на други народи, но монополът си остава в ръцете на Византия – поне до XI век, когато италианските градове-републики изземват немалка част от търговския трафик. Като главна и почти единствена морска сила в този район през разглеждания период, именно тя притежава най-добре реализуемият морски флот. С негова помощ тя брани Босфора от проникване на средиземноморски неканени гости. Егейско или Бяло море ревностно е пазено от византийците като важен морски път, свързващ Константинопол и Солун.

Първоначално българите се заселват в района на дунавската делта. Срещу тях ромеите използват не само сухопътна войска, но и флота¹. Липсата на данни за каквито и да било опити за реализация на морски или речни военни компетенции от страна на новодомците е обяснима – на преден план стоят укрепването и устройването на ново завладените земи.

Още в самото начало българите започват да укрепват територията си с валове: първият такъв е от времето на кан Аспарух (680–701) – т.нар. Аспарухов вал². Може би целта е да се прегради съществуващ воден път през Варненско, Белославско и Девненско езеро до устието на р. Провадийска³.

Наследникът на кан Аспарух – кан Тервел (701–721), вече започва целенасочени действия към приобщаване на земи по крайбрежието на Черно море на юг от Стара планина. Ромейският император Юстиниан II (685–695; 705–711) се отблагодарява на българския владетел за помощта при опита за връщане на

престола си чрез даряване на областта Загора (област между Сливен, Ямбол и Черно море). През 716 г. Теодосий III (715–717) отстъпва нови земи на България – на юг с източна граница Приморска Странджа. Славяните участват с помощта на своите лодки еднодръвки, когато Тервел⁴ помага на заточения в Солун император Анастасий II (713–715) през 718 г. да се завърне на престола⁵. Тези данни ясно подсказват, че опити на българите да установят някакви позиции във водните пътища около себе си не липсват.

При кан Крум (803–814) политиката за настъпление за трайно завладяване на земите в югоизточна посока продължава с нова сила. През 812 г. той покорява черноморски градове с пристанища: Дебелт, Анхиало, Несебър и Созопол. Дали при обсадата и пълната им победа е ползвана морска военна сила, поради липсата на извори ще остане загадка.

Намерените графити и рисунки от Плиска, Преслав, Никопол и др. обозначават, че българите се вълнуват от плавателните съдове, но до каква степен владеят строежа и ползването им, това също остава поредният въпрос без отговор.

Не са малко учените, които не виждат особена роля на българите в морските или речните военни офанзивы през периода преди приемането на християнската религия. Често изтъквано е обстоятелството, че завладенията пристанища загубват своето първостепенно значение на такива, принадлежащи към древния римски черноморски път *Via Pontica*, какъвто е случаят с Месемврия например.

Относно първия търговски договор⁶ от 716 г. между Тервел и Теодосий III, една от клаузите касае търговията между двете страни. Въпреки че не е ясно указано дали става дума и за морска, би могло да се предположи.

Ако се ръководим от факта, че българите винаги се заселват около водни източници (и на Балканите, и в пределите на Волжка България, и в Предна Азия), което е напълно обяснимо предвид бита и културата им, можем смело да предположим, че са усъвършенствали преодоляването на водни басейни и тяхното пълнокръвно ползване. В подкрепа на това идва сведението на епископ Енодий, който заключава: „Тях [българите – бел. моя] не са поставяли в затруднение, както трябва да се очаква, нито планинските масиви, нито изпречилите се реки, нито липсата на храна...“⁷

С твърда убеденост в добрия развой на нещата, ромейците не веднъж ползват смело и сухопътните, и морските пътища при военните си и търговските си начинания. Ако съдим от писмените свидетелства от епохата, българите действително като че ли не пробуждат своите „морски стремежи“⁸. Липсват изворови данни за мащабни опити в морските битки и строенето на плавателни съоръжения. Фактът, че морето през средните векове е познато като негостоприемно, дава известно спокойствие. Не веднъж ромейските войски намират своята гибел именно поради бурното време и големите вълни⁹. На фона на предпазливия досег с морето, българите имат по-голяма подготовка като че ли при „плуването в свои води“.

При кан Омуртаг (814–821) има сведения за ползването на речните източници като част от военната офанзива на българите. Във възпоменателен надпис е отбелязано: „... Корсис копанът беше мой сътрапезник и като отиде във войската, удави се в река Днепър. Той беше от рода Чакарар“¹⁰. В този дух е и друг текст на надпис¹¹: „... Негаводнаис зера тарканът беше мой сътрапезник. Като отиде във войската, той се удави в река Тиса. Той беше от рода Кубиар“. Може би описаните случаи на удавяне са свързани с инциденти по времето на потушаването на славянските бунтове и опитите за присъединяване на част от тях. Ако се доверим на прецизността на владетеля при записването на важните политически дела, не бихме допуснали преносен изказ¹² при изясняването на обстоятелствата за смъртта на приближените до кана.

Сходна политическа линия поддържа и кан Пресиян/Персиян (836–852), който завладява стратегическия Филипи и разкрива пътя към Беломорието.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

От прегледа на цитираните сведения може да се заключи, че през периода от VII до IX век дунавските българи не намират за необходимо да поставят приоритет в своята политика в посоката на морски или речни военни кампании. Отбранително-пасивната линия на поведение на моменти като че ли е по-печеливша. Въпреки всичко, военните успехи и силата на българския дух не се спират пред никакви бариери и за тях се чува отвъд морета и реки.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Теофан Изповедник, Гръцки извори за българската история. Т. III. София, 1960. с. 263.
- [2] Шкорпил, К. Старобългарски паметници. – В: Сб. Добруджа, С., 1918, 195 – 234; О земляных укреплениях и окопах. // Известия Русского археологического института в Константинополе. Т. X. София, 1905, с. 558 – 560.
- [3] Вълканов, В. Морската история на България. София, 2000, с. 32-33.
- [4] За изказаното мнение, че може би тук не става въпрос за Тервел и Аспаруховите българи, а за Куберовите българи Виж: Андреев, М., Д. Ангелов. История на българската феодална държава и право. София, 1972, с. 18; История на България. Т. 2. Първа българска държава. София, 1981, с. 117–118; Бешевлиев, В. Прабългарски епиграфски паметници. София, 1981, с. 57.
- [5] Патриарх Никифор, Гръцки извори за българската история. Т. III, с. 301.
- [6] Теофан Изповедник, Гръцки извори за българската история. Т. III, с. 285.
- [7] Магнус Феликс Енодий. Похвално слово за крал Теодорих. Латински извори за българската история. София, 1958, Т. 1, с. 299 – 301.
- [8] Вълканов, В. Цит. съч., с. 33.
- [9] Теофан Изповедник, Гръцки извори за българската история. Т. III, с. 273.
- [10] Бешевлиев, В. Прабългарски..., с. 141.
- [11] Пак там, с. 144.
- [12] Вълканов, В. Цит. съч., с. 35.

За контакти:

гл. ас. д-р Ренета Златева, Катедра “Педагогика, психология и история”, Русенски университет “Ангел Кънчев”, тел.: 082/888 372, e-mail: rzlateva@uni-ruse.bg